

Temanotat

Irak: Humanitære forhold i Kurdistanregionen

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 20132

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Irak: Humanitære forhold i Kurdistanregionen**

SUMMARY

The Kurdish region in Iraq (KRI) is characterized by rapid economic growth and an increasing living standard. Still, many rural areas lag far behind the cities and towns in terms of living conditions. Most people do however live in urban areas.

The population in this region is more satisfied with public services than elsewhere in Iraq in spite of huge inadequacies. In people's opinion the greatest needs for improvements are within electricity, health and educational services.

Although there is a relatively low level of unemployment and poverty in the KRI, people without employment or other means will have difficulties in finding housing due to high costs in this region compared to the rest of the country.

In spite of high illiteracy rates and low educational attainment in the population in general, enrolment rates are increasing in the younger age groups. Today a larger proportion of young people aged 12-29 years attend school in KRI than in the rest of the country as a whole.

SAMMENDRAG

Kurdistanregionen i Irak (KRI) preges i dag av rask økonomisk vekst og økende levestandard. Levekårene er imidlertid svært ujevne, og mange rurale områder ligger langt bak i utvikling sammenlignet med de større byene. De fleste bor imidlertid i urbane strøk.

Befolkningen i KRI er gjennomgående mer tilfreds med de offentlige tjenestene enn hva tilfellet er i resten av landet. Dette til tross for store mangler. Behovene for forbedringer er ifølge folk selv størst innen strømforsyning, helsetjenester og utdanning.

Det er lav arbeidsledighet og lite utbredt fattigdom i KRI. Personer som er uten arbeid eller som tjener dårlig, vil imidlertid kunne ha problemer med å skaffe seg bolig grunnet et høyt kostnadsnivå sammenlignet med resten av Irak.

Selv om utdanningsnivået generelt er på et lavere nivå i KRI enn ellers i landet, ser vi nå en positiv utvikling, der den yngre generasjonen er i ferd med å tette igjen gapet. I dag går en større andel av unge i alderen 12-29 år på skole i KRI enn i resten av landet sett under ett.

INNHold

1. Innledning	6
1.1 Generelt om den humanitære situasjonen.....	6
2. Helse	7
2.1 Tilbud	7
2.2 Tilgjengelighet.....	8
2.3 Kvalitet og drift	9
2.4 Bruk og evaluering av helsetilbud.....	10
2.5 Barnedødelighet.....	10
2.6 Kreftbehandling.....	10
3. Utdanning	11
3.1 Skolesystemet.....	11
3.2 Tilgjengelighet.....	12
3.3 Kvalitet	12
3.4 Innrullingstall	12
3.5 Skolemasse	13
3.6 Lese og skrivekyndighet.....	13
3.7 Utdanningsnivå.....	14
3.8 Spesialskoler.....	15
3.9 Private og internasjonale skoler.....	15
4. Arbeid.....	16
4.1 Arbeidsdeltakelse.....	16
4.2 Arbeidsmarked.....	17
4.3 Arbeidsledighet.....	17
4.4 Lønn.....	18
4.5 Pensjonsalder	19
5. Levestandard	19
5.1 Boligsituasjonen	20
5.2 Matsikkerhet og -distribusjon.....	21
6. Infrastruktur	22
6.1 Elektrisitetsforsyning.....	22
6.1.1 Dohuk.....	22
6.1.2 Erbil.....	22

6.1.3	<i>Sulaymaniya</i>	23
6.2	Vannforsyning	23
6.2.1	<i>Dohuk</i>	23
6.2.2	<i>Erbil</i>	24
6.2.3	<i>Sulaymaniya</i>	24
6.3	Kloakk	24
7.	Tilfredshet med offentlige tjenester	25
8.	Sosiale ytelser.....	25
9.	Internt fordrevne personer	27
10.	Flyktninger	28
11.	Konsekvenser av militær aktivitet i grenseområdet mot Tyrkia og Iran	28
12.	Referanser	29

1. INNLEDNING

Dette notatet vil redegjøre for humanitære forhold i Kurdistanregionen i Irak (KRI). Notatet bør ses i sammenheng med notatet *Den generelle sikkerhetsmessige og humanitære situasjonen i Irak per mars 2012*, som blant annet beskriver situasjonen i KRI sammenlignet med de andre regionene i Irak.

Notatet bygger i hovedsak på åpne kilder, men også til dels på informasjon innhentet på tjenestereiser til KRI i 2010 og 2012 og til Bagdad i 2012.

Statistiske tall knyttet til demografi, helse, utdanning, arbeidsdeltakelse og -ledighet, elektrisitets- og vannforsyning, bolig, forbruk og matsikkerhet er i hovedsak hentet fra en landsdekkende husholdsundersøkelse, Iraq Knowledge Network (IKN). Undersøkelsen ble gjennomført i januar og februar i 2011 av det irakiske statistiske sentralbyrået (CSO, tidligere kalt COSIT) og det kurdiske statistiske sentralbyrået (KRSO). Undersøkelsen er publisert av Inter-Agency Information and Analysis Unit, IAU (2011a-h) og KRSO (2012a-d).

En ny landsdekkende husholdsundersøkelse (Multi Cluster Indicator Survey - MICS) om situasjonen for kvinner og barn er også brukt (CSO & KRSO 2012).

1.1 GENERELT OM DEN HUMANITÆRE SITUASJONEN

På grunn av en relativt god og stabil sikkerhetssituasjon de siste årene, har de humanitære forholdene bedret seg i raskere tempo i KRI enn i resten av Irak. Det er likevel store mangler i det offentlige tjenestetilbudet, ikke minst fordi utgangspunktet på mange områder var dårligere i KRI enn i de arabiske provinsene på grunn av krig og neglisjering fra Saddam Husseins regjeringstid.

I dag preges regionen av rask økonomisk vekst og økende levestandard. Levekårene er imidlertid svært ujevne, og mange rurale områder ligger langt bak i utvikling sammenlignet med de større byene. Dette har ført til en massiv migrasjon til byene, noe som igjen utfordrer ressursituasjonen der.

KRI har i dag lavere arbeidsledighet enn landsgjennomsnittet og bedre kjøpekraft. En større andel av befolkningen har bil, PC og vaskemaskin enn i resten av landet (IAU 2012h, tab 8-18b).

Tilgang til strøm og vann er fortsatt en stor utfordring, og spesielt kritisk er vanntilførselen gjennom nettet i Sulaymaniya og Dohuk.

Utstrakt korrupsjon bidrar til å svekke utviklingstempoet. De to største politiske partiene i regionen, KDP og PUK, dominerer all offentlig virksomhet. Nepotisme er utbredt i politikk og forvaltning. Dette fører til at høyt rangerte stillinger i det offentlige er besatt av partiløse skikkelser, som igjen tilgodeser sine egne familiemedlemmer ved ansettelser lenger ned i systemet.

Liknende forhold finner vi i næringslivet. Ved at det private næringsliv i stor grad eies av regionens to fremste politiske ledere eller deres familiemedlemmer, blir kontrakter og ansettelser også i denne sektoren i vesentlig grad influert av personlige forbindelser (Hamid 2012).

Det bor ca. 4,5 millioner innbyggere i KRI fordelt på 1,1 millioner i Dohuk, 1,5 millioner i Erbil og 1,8 millioner i Sulaymaniya (IAU 2011a). Innbyggertallet for hele landet er 31,6 millioner.

Erbil by er det administrative senteret for de kurdiske selvstyremyndighetene.

2. HELSE

2.1 TILBUD

Helsesektoren er organisert på tre nivåer (Abdullah 2011). Forebyggende helsearbeid og førstegangs konsultasjoner skal foregå ved primærhelsetjenesten/helsesentrene. Sekundærhelsetjenesten består av allmennsykehus spredt utover i regionens distrikter.

Innenfor tertiærhelsetjenesten drives avansert diagnostikk og kurative helsetjenester innen all medisin og kirurgi. Dette foregår på universitetssykehus eller spesialistsykehus som fortrinnsvis kun finnes i de store byene. Folk står fritt i å henvende seg direkte til alle tre nivåer, men i prinsippet skal en pasient refereres fra det første nivået og videre etter behov.

Det er totalt 58 offentlige og 33 private sykehus i regionen med over 7000 sengeposter (tabell 1). Antall leger økte fra ca. 900 i 1991 til over 6000 i 2009. Ifølge helseminister Hawrami (intervju i Erbil april 2010) var det totalt 8000 leger i KRI i 2010.

Tabell 1 Helseindikatorer per provins i KRI i 2009

Indikatorer	Erbil	Dohuk	Sulaymaniya	Total
Offentlige sykehus	22	9	27	58
Private sykehus	10	5	18	33
Sykehussenger	2730	1334	3038	7102
Pasienter per måned	180 676	134 823	169 383	484 882
Pasientinnlegg- elser per måned	12 621	8427	17 201	38 249
Leger	2450	663	2900	6103
Annet helsepersonell	8762	4264	8122	21 148

Kilde: KRG MoP 2012a

Dohuk har ett universitetssykehus (Azadi), ett akuttsykehus, ett pediatrik sykehus (Haevi) og ett sykehus for brannskader og plastisk kirurgi. Ellers er det to allmennsykehus i Amedi, to i Akre og ett i Zakho. Det finnes også et dialysesenter,

en blodbank og et helselaboratorium i Dohuk (Helseminister Hawrami, intervju i Erbil april 2010). I tillegg er det fem private sykehus i provinsen (KRG MoP 2012a).

Erbil har 22 offentlige og 10 private sykehus med drøyt 2700 sengeposter (KRG MoP 2012a, tabell 69). De fleste offentlige sykehus befinner seg i provinshovedstaden, slik som universitetssykehus, akuttmottak, fødselssykehus, barnesykehus og spesialistsykehus for hjertelidelser og blodsykdommer. I distrikter som Shaqlawa, Soran, Barzan, Choman og Koya finnes det ett eller flere allmennsykehus som tilbyr primær- og sekundærhelsetjenester.

I Sulaymaniya finnes det 27 offentlige og 18 private sykehus¹ med mer enn 3000 sengeposter (KRG MoP 2012a). I distriktene finnes det, i offentlig sektor, fortrinnsvis allmennsykehus, mens spesialistsykehusene for blant annet barn, brannskade og fødsler er i provinshovedstaden. Det samme gjelder universitetssykehuset.

De fleste private sykehusene befinner seg i Sulaymaniya.

Alle, inkludert internt fordrevne, har lik rett til behandling ved de offentlige helseinstitusjonene. Behandlingen skal i prinsippet være gratis, men pasientene må likevel betale en liten sum per konsultasjon. Det foreligger ikke noe system for henvisninger, men regionen mottar pasienter fra blant annet Bagdad, Basra, Najaf og Ramadi (Helseminister Hawrami, intervju i Erbil april 2010).

Behandling i det offentlige helseapparatet er basert på ventelisteprinsippet. Ventelistene er i utgangspunktet ikke lange, men det stiller seg annerledes dersom man som pasient vil ha behandling av en bestemt lege eller ved et bestemt sykehus. Generelt er systemet basert på at man som pasient skal ta den lege eller det sykehus man blir tildelt, men slik fungerer det ikke i praksis. Det utvikles lange køer hos enkelte leger i det offentlige helsevesenet, hvilket fører til at mange ser seg nødt til å oppsøke private klinikker og sykehus for behandling. Dette betyr at mange heller vil betale mer for private tjenester enn å la seg behandle av det offentlige helsevesenet dersom de ikke får tilgang til ønsket lege innen rimelig tid.

2.2 TILGJENGELIGHET

Om lag 20 prosent av innbyggerne i KRI bor innen én kilometers avstand til nærmeste offentlige sykehus, og over en fjerdedel bor lenger enn én mil unna (tabell 2). Distansen er lengst for personer bosatt på landsbygda. For disse medfører sykehusbesøk utfordringer både når det gjelder transportmiddel og tilknyttede kostnader.

I provinser utenfor KRI, med unntak av Bagdad, har folk noe lenger reisevei til offentlige sykehus.

¹ Tallene er fra 2009.

Tabell 2 Avstand (meter) fra bolig til nærmeste offentlige sykehus (%)

	0-300	301-500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10000+	Totalt (%)
Dohuk	8,7	8,8	18,7	31,2	13	19,6	100
Erbil	0,5	0,8	12,5	43,2	14,1	26	100
Sulaymaniya	3,1	3,3	10,4	40,1	16	27,2	100
KRI	3,4	3,7	13,1	39,2	14,6	26	100
Bagdad	6,6	16,6	27,6	34,8	10,8	3,5	100
Andre provinser	1,7	3,3	10,5	35,9	19,6	29	100
Totalt	3,1	6,5	14,8	36,1	16,9	22,7	100

Kilde: KRG MoP 2012a

2.3 KVALITET OG DRIFT

Kvaliteten i det offentlige helsevesenet i KRI er generelt dårlig, ifølge flertallet av 250 leger og annet helsepersonell i Erbil som deltok i en spørreundersøkelse i 2010 (Shabila et al. 2010). Som spesielt negativt peker de på tilgangen til og kvaliteten på medisiner, forekomsten av medisinsk utstyr og kvaliteten på tjenestene som tilbys. Dessuten påpekte et stort flertall av respondentene svak medisinsk forskning, svake profesjonsorganisasjoner og ineffektiv utdanning som de største problemene i helsevesenet. Undersøkelsen ble utført ved det medisinske universitetet i Erbil i samarbeid med det kurdiske helsedirektoratet. Også den tidligere helseministeren som Landinfo traff våren 2010, sa at helsetilbudet bærer preg av å være gammelt og til dels utslitt.

Det kurdiske helsedepartementet viser til at det er mangel på både sykehus, klinikker og helsepersonell i KRI (KRG MoP 2012a). Departementet peker også på at det er stor variasjon i helsetilbudet, både mellom de tre kurdiske provinsene og mellom by og land.

Ifølge informasjon innhentet fra en psykiater ved en institusjon for barn i Dohuk, er det kun halvparten av de 28 klinikkene i denne provinsen som har adekvat legebemanning (Dr. Nezar Ismet Taib, intervju i Dohuk april 2010). Resten av klinikkene betegnet han som dårlig bemannet, hvilket igjen påvirker kvaliteten på tjenestene som gis. På spørsmål om det finnes medisinske tilfeller som ikke kan behandles i Dohuk, svarte Dr. Taib at blodsykdommer som thasselimia og leukemi hos barn ikke kan behandles der. Benmargstransplantasjon og åpen hjertekirurgi kan heller ikke utføres. Videre sa han at brystoperasjoner sjelden utføres, og at organtransplantasjon ikke er velutviklet. Det har imidlertid blitt utført noen nyretransplantasjoner.

Det har blitt rettet kritikk mot hvordan helsesektoren er administrert, og som følge av det og omfattende demonstrasjoner som startet i februar 2011, la presidentskapet i KRI frem en rapport som påpekte behov for reformer i helsesektoren. Ikke lenge etter ble helseministeren og det meste av øvrig ledelse i helsedepartement, helsedirektoratet og de største sykehusene skiftet ut (Abdullah 2012).

En av reformene som har blitt gjennomført, er nedleggelsen av klinikker som var eid og drevet av sykepleiere og personer med førstehjelpskompetanse (paramedics). Beslutningen bifalt krav fra leger som så disse klinikkene som en trussel mot sin

profesjon. Nedleggelsene skapte stor motstand, både blant sykepleierne og brukerne, da disse om lag 4000 klinikkene var et godt tilgjengelig lavkostnadstilbud til folk i utkantstrøk (Abdullah 2011).

2.4 BRUK OG EVALUERING AV HELSETILBUD

Rundt halvparten av husholdene i KRI oppsøker et offentlig sykehus når et husholdsmedlem er syk, mens om lag en femtedel går til en offentlig klinikk og langt færre tyr til primærhelsetjenesten. Noen flere i Dohuk og Erbil henvender seg til private klinikker og sykehus enn i Sulaymaniya (18 % versus 13 %) (IAU 2011e, tabell 5-13).

Mange lar være å oppsøke offentlige sykehus og klinikker på grunn av mangel på transport og en oppfatning om at institusjonene mangler adekvat medisinsk utstyr, leger og sykepleiere. Det at sykehusene og klinikkene ikke har nok kvinnelige leger, forhindrer også mange fra å oppsøke dem (IAU 2011e tabell 5-16, 5-18). Manglende økonomiske ressurser er også et hinder, selv om helsetjenesten skal være tilnærmet gratis. Kostnadene knytter seg i første rekke til transport og eventuelle medisiner som man ofte må kjøpe selv dersom sykehusene ikke har mer på lager.

Generelt er befolkningen i KRI langt mer fornøyd med helsetjenestene enn hva tilfellet er i resten av landet. I Dohuk og Sulaymaniya anser henholdsvis 44 og 45 prosent av den voksne befolkningen helsetjenestene som gode, mens 28 prosent i begge provinser mener de er dårlige (IAU 2011e, tabell 5-28). Befolkningen i Erbil er mer fornøyd. Der mener 68 prosent at helsetilbudet er bra, mens 18 prosent karakteriserer det som dårlig (IAU 2011e, tabell 5-28).

2.5 BARNEDØDELIGHET

Ifølge tall fra irakiske myndigheter har spedbarnsdødeligheten² i KRI økt betraktelig. Mens den i 2003 var 5,9 per 1000 levende fødte, var tilsvarende tall for 2011 28 (KRG MoP 2012a, tabell 71; CSO & KRSO 2012). Dette er langt høyere enn i nabolandene Kuwait (11) og Syria (15) (KRG MoP 2012a). I Sentral- og Sør-Irak er spedbarnsdødelighetsraten 32 per 1000 levende fødte, altså høyere enn i KRI (CSO & KRSO 2012). Høy spedbarnsdødelighet er en indikasjon på dårlig kvalitet i helsevesenet. I de fleste land har raten sunket i løpet av det 20. århundret, og ikke økt som i Irak.

Dødelighet for barn under 5 år er 32 per 1000 levende fødte i KRI, mot 37 i Sentral- og Sør-Irak. Disse tallene forteller at de fleste barna i Irak (87 %) som dør før fylte fem år, dør i løpet av første leveår.

2.6 KREFTBEHANDLING

Kreftsykdom utgjør et stort helseproblem i KRI. Brystkreft hos kvinner, lungekreft hos menn og blodkreft blant barn er de vanligste kreftformene. Det finnes et spesialistsykehus i Sulaymaniya (Danish Immigration Service 2011, s. 33), men forøvrig kan også universitetssykehusene i regionen behandle kreft.

² Spedbarnsdødelighetsrate er antall døde spedbarn under ett år per 1000 levende fødte.

Ifølge representanter for Verdens helseorganisasjon (WHO) som Landinfo og Migrationsverket traff i Amman høsten 2010, er det ikke problemer med tilgjengeligheten av kreftbehandlingstilbudet i Irak, men kvaliteten på de tjenestene som faktisk blir gitt. Slik WHO ser det, dekker ikke tjenestene befolkningens faktiske behov. Blant annet er diagnostiseringen dårlig, og behandlingstiden per pasient er for kort (Landinfo og Migrationsverket 2011, s. 8).

3. UTDANNING

3.1 SKOLESYSTEMET

Det er ni års obligatorisk skolegang i KRI, mot seks år i resten av Irak. Barn skal starte på skolen når de er seks år. Etter seks års barneskole følger tre år med ungdomsskole (intermediate secondary). Deretter følger to år med videregående, som enten er studieforbereidende eller yrkesfag. Yrkesfaglig opplæring er et alternativ for dem som ikke består eksamen etter ungdomsskolen. Fordi yrkesskolen er kjent for å ha dårlig kvalitet og lav status både blant elevene og i arbeidsmarkedet, er det bare et fåtall elever som velger dette alternativet. Man kan velge mellom jordbruks-, industri-, veterinær- og handelsfag (KRG MoP 2012b).

Man må ha irakisk ID-kort for å bli innrullert på skolen, og barn som flytter fra en provins til en annen, må ha med seg dokumentasjon på gjennomført skolegang fra den forrige skolen (rektorer ved arabiske skoler i Ainkawa og Sulaymaniya, intervjuer april 2010).

Skolesystemet i KRI skiller seg fra det i resten av landet, blant annet ved at man har modulbasert undervisning med etterfølgende eksamen i videregående skole (rektorer ved arabiske videregående skoler i Ainkawa og Sulaymaniya, intervjuer april 2010). En rektor ved en videregående skole i Ainkawa (intervju april 2010) fortalte Landinfo at dette kunne by på problemer for internfordrevne elever, men at det fantes støtteordninger i skolesystemet for å hjelpe elevene med tilpasningen, for eksempel tilbud om sommerskole. En annen forskjell mellom systemene som rektorene trakk frem, er at man i det kurdiske systemet kan stryke i et fag og likevel bestå året som helhet og dermed avansere til neste trinn. Dette er angivelig ikke mulig i resten av Irak. Ifølge begge rektorene Landinfo hadde møte med, gikk overgangen fra det arabisk-irakiske systemet til det kurdiske ganske greit.

Skolegangen er gratis, men utgifter til skolemateriell, transport, mat og eventuell uniform må dekkes av den enkelte familie.

De fleste skolene i KRI er naturlig nok kurdiskspråklige, men det finnes også assyrisk-, tyrkisk- og arabiskspråklige skoler i områder der det bor mange barn med disse språkene som morsmål. Det er imidlertid for få arabiskspråklige skoler til å dekke behovet til alle de internt fordrevne flyktingene som allerede er i regionen.

De siste måneders tilstrømming fra Syria skal ikke ha forverret plassmangelen, da de syriske flyktingene bor i egne leire (UNHCR, møte i Erbil oktober 2012) og får sine tjenester der (Qandil, møte i Erbil oktober 2012).

3.2 TILGJENGELIGHET

Majoriteten av husholdene i KRI (68 %) ligger innenfor en radius på én kilometer til nærmeste barneskole (tabell 3). Ytterligere en fjerdedel bor 1-5 kilometer fra nærmeste barneskole, mens 7 prosent bor enda lenger unna. Da det finnes færre ungdoms- og videregående skoler, er det naturlig nok langt flere som har lengre skolevei til disse. Mens 37 prosent av husholdene bor innen én kilometers avstand, bor 36 prosent mer enn fem kilometer unna. Resten har mellom 1-5 kilometers avstand til nærmeste ungdomsskole eller videregående.

Lang skolevei er en av årsakene til at barn avslutter skolegang tidligere enn de ellers ville ha gjort. Dette skyldes både transportkostnader og kulturelle faktorer som at det er upassende for unge jenter å ferdes alene uten tilsyn fra familiemedlemmer.

Tabell 3 Avstand (meter) fra innbyggernes bolig til nærmeste skole i KRI (%)

	0-300	301-500	501-1000	1001-5000	5001-10000	10000+	Totalt (%)
Barneskole	13,4	30,9	23,6	24,8	7	0,4	100
Ungdoms- /videregående skole	6,2	14,8	15,9	27,3	26,7	9,1	100

3.3 KVALITET

Internasjonale kilder sveitsiske og finske landrådgivere traff på en reise til Kurdistanområdet i 2011, beskrev grunnutdanningen ved offentlige skoler i KRI som underutviklet (Finnish Immigration Service & Swiss Department of Justice and Police (FDJP) 2012, s. 25). På barneskolen har elevene om lag fire timer skole daglig. Lærerne har for dårlige kvalifikasjoner, og de pedagogiske metodene er svært tradisjonelle. På grunn av mangel på skolebygg er de skolene som finnes, overfylte, og ved flere av dem administreres flere skift daglig. I tillegg er standarden på skolebyggene ofte dårlig, spesielt på landsbygda.

3.4 INNRULLERINGSTALL

Tall fra Utdanningsdepartementet i det kurdiske selvstyreområdet (KRG) og en husholdsundersøkelse blant kvinner og barn i 2011 (CSO & KRSO 2012), viser at det er en økning i andelen barn som innrulleres og går på barneskolen.

Andelen 6-åringer som begynner på skolen, er høyest i Sulaymaniya (97 %), Kirkuk (92 %) og Dohuk (90 %), mot 82 prosent på landsbasis (CSO & KRSO 2012). Fra 2003 til 2011 økte andelen som gikk på barneskolen, med fem prosent (tabell 1) (KRG, MoP 2012b; CSO & KRSO 2012). Ifølge ferske tall fra husholdsundersøkelsen om situasjonen for kvinner og barn (MICS) går nå 97 prosent av barna på skolen i KRI, mot 90 prosent på nasjonalt plan (CSO & KRSO 2012).

Tabell 4 Barn i skolealderen 6-11 år som går på skole per provins³ (%)

Provins	2003	2008	2009	2011
Erbil	92	93	95	95
Dohuk	92	92	94	96
Sulaymaniya	91	92	94	99
Germian		90	94	
Total	91,6	91,8	94,3	97

Kilde: IAU 2011c og CSO & KRSO 2012

3.5 SKOLEMASSE

Til tross for at antall skoler har økt med 15,5 prosent fra 2003 til 2010, er det fortsatt mangel på skoler, og høyere innrullingstall skaper et ytterligere press på de eksisterende skolebyggene (KRG MoP 2012b). Av de 4553 skolebyggene som finnes i KRI, benyttes 567 til doble skift og ytterligere 304 til tre eller flere skift (KRG MoP 2012b). Skoler som må drive flere skift daglig, har kortere skoledager. Det første skiftet starter veldig tidlig om morgenen, mens det andre skiftet slutter relativt sent på ettermiddagen.

3.6 LESE OG SKRIVEKYNDIGHET

Analfabetisme er mer utbredt i KRI enn i resten av landet, og problemet er større på landsbygda enn i byene. Dohuk har, i likhet med Muthanna og Missan, den høyeste andelen av analfabeter i landet (31 %). Selv i den yngre aldersgruppen 12-29 år er analfabetismen relativt høy i denne provinsen: 17,8 prosent, sammenlignet med landsgjennomsnittet på 12,3 prosent (KRSO 2012a; IAU 2011c).

I Erbil er over en fjerdedel (27 %) av befolkningen som er 12 år og eldre, analfabeter (IAU 2011c). I aldersgruppen 12-29 år er andelen som ikke kan lese og skrive, 14,2 prosent. Dette er dobbelt så høyt som i Sulaymaniya, men noe lavere enn i Dohuk.

Sulaymaniya har en lavere andel analfabeter enn de to andre kurdiske provinsene (23,4 %) (IAU 2011c). Det er imidlertid store forskjeller mellom kjønn og distrikter. I alle distrikter bortsett fra Sulaymaniya og Halabja er andelen kvinner som ikke kan lese og skrive, nær 50 prosent, og i Penjwin, Pshdar, Kifri og Chamchamal er andelen 25 prosent for menn (IAU 2012c).

Totalt for hele KRI er 26,3 prosent av befolkningen som er 12 år og eldre, analfabeter, mot 11,9 prosent i Bagdad og 22,4 prosent i øvrige provinser (IAU 2011c, tabell 3-1).

Høyest er lese- og skrivekyndigheten blant unge menn i alderen 12-19 år. Kun 5,5 prosent i denne gruppen er analfabeter (IAU 2011c; KRSO 2012a, s. 1). I aldersgruppen 20-29 år er det 11 prosent menn som ikke kan lese og skrive.

Også for unge kvinner er andelen som ikke behersker lesing og skriving, noe høyere enn for menn. Mens 8,4 prosent av kvinner i alderen 12-19 år ikke kan lese og skrive, gjelder det for 26 prosent i aldersgruppen 20-29.

³ Skoleårene 2003/2004-2009/2010.

Kjønnforskjellen viser at det fortsatt er slik at jenter i større grad enn gutter holdes utenfor utdanningssystemet. Det faktum at situasjonen er bedre for yngre jenter enn de noe eldre, viser likevel at situasjonen er i endring.

Den siste landsomfattende husholdsundersøkelsen som er gjort blant kvinner og barn i Irak, viser at andelen lese- og skrivekyndige kvinner i alderen 15-24 år nå er høyere i KRI enn i resten av landet (tabell 6) (CSO & KRSO 2012). Det er relativt store regionale forskjeller innad i KRI. Unge kvinner er i langt større grad lese- og skrivekyndige i Sulaymaniya enn i Dohuk.

Tabell 5 Lese- og skrivekyndighet blant kvinner (15-24 år) per provins i KRI (%)

Provins	15-24 år
Dohuk	68
Erbil	73
Sulaymaniya	89
KRI	78
Sentral- og Sør-Irak	68

Kilde: CSO & KRSO 2012, tab ED 1

Generelt, for alle aldersgrupper, er det også forskjeller med hensyn til bosted. Andelen analfabeter er lavere (23,8 %) i urbane områder enn på landsbygda (38,4 %) (KRSO 2012a).

3.7 UTDANNINGSNIVÅ

Utdanningsnivået til befolkningen i KRI er lavere enn i det øvrige Irak. Mens 44 prosent av befolkningen som er 12 år og eldre, aldri har gått på skolen i KRI, gjelder det for 31 prosent i landet som helhet (tabell 7).

Rundt en fjerdedel har barneskole som høyeste gjennomførte utdanning, mens 15 prosent i tillegg har ungdomsskole, 7 prosent har videregående, 5 prosent har diplom fra en høyskole og 4 prosent har en bachelorgrad eller høyere grad fra universitet. Befolkningen i Dohuk har noe lavere utdanning enn i Erbil og Sulaymaniya.

Tabell 6 Høyeste fullførte utdanning, personer 12 år og eldre, KRI og Irak (%)

	Ingen skolegang	Barne-skole	Ungdoms-skole	Videre-gående	Diplom (høyskole)	Høyere utd.	Total
Dohuk	48	25	12	7	4	4	100
Erbil	41	26	16	7	5	5	100
Sulaymaniya	43	28	14	8	4	3	100
KRI	44	26	15	7	5	4	100
Irak	31	34	15	9	6	6	100

Kilde: IAU 2011c, tabell 3-1.

Gjennomsnittlig har innbyggerne i alderen 12 år og eldre i KRI fullført 7,8 års skolegang. Det er langt større forskjell mellom by og land (8,1 år mot 6,5 år) enn mellom kjønnene (7,9 år for menn og 7,7 for kvinner) (Tabell 8). Mens jenter i rurale strøk i Dohuk har kortest skolegang (5,5 år), har menn i Erbil den lengste (8,5 år). Motsatt av tendensen ellers i landet har kvinner i urbane strøk i Dohuk og Sulaymaniya gått lengre på skolen enn menn i samme kategori.

Tabell 7 Antall år gjennomført skolegang, personer 12 år og eldre, KRI og Irak (%)

Provins	Urban			Rural			Total		
	Menn	Kvinner	Total	Menn	Kvinner	Total	Menn	Kvinner	Total
Dohuk	8	8,1	8,1	6,6	5,5	6,2	7,7	7,6	7,7
Erbil	8,5	8	8,3	6,8	6,4	6,6	8,3	7,8	8
Sulaymaniya	7,9	8	7,9	6,8	6,2	6,6	7,8	7,8	7,8
KRI	8,1	8	8,1	6,7	6,1	6,5	7,9	7,7	7,8
Irak	8,6	8,1	8,4	7,3	6,1	6,8	8,2	7,7	8

Kilde: IAU 2011c, tabell 3-2

Den yngre befolkningen i KRI har imidlertid gått forbi ungdom i resten av landet med hensyn til utdanningsresultater. Ifølge en ny landsomfattende undersøkelse blant kvinner og barn (MICS) viser KRI bedre resultater enn resten av Irak på utdanningsindikatorer som netto inntak på barneskolen, faktisk skolegang på barneskolenivå, gjennomføring av barneskolen og overgang til videregående skole (CSO & KRSO 2012). I tillegg er kjønnsforskjellene mindre i KRI enn ellers i landet.

3.8 SPESIALSKOLER

Ifølge en psykiater Landinfo traff i Dohuk våren 2010, er det i realiteten ikke noe tilbud til skolebarn med psykisk funksjonshemming utover 3. klasse. Dette skyldes at videre avansement til et høyere trinn er basert på eksamensresultater. Ifølge psykiateren er det uvanlig at psykisk utviklingshemmede går på skolen etter 3. klasstrinn.

Ifølge en rapport fra det finske immigrasjonsdirektoratet skal det finnes spesialskoler for barn med særskilte behov (Finnish Immigration Service og Swiss Department of Justice and Police (FDJP) 2012). Noen av disse tilbyr yrkesopplæring.

3.9 PRIVATE OG INTERNASJONALE SKOLER

Det har i senere år blitt etablert flere private skoler med god standard, men disse koster penger, i motsetning til offentlige skoler, som er gratis.

Det har også blitt etablert flere internasjonale skoler i partnerskap mellom private aktører og offentlige myndigheter i alle de tre kurdiske provinsene (SABIS 2012). I Dohuk finnes det to: Sardam internasjonale skole i Dohuk by og Zakho internasjonale skole i Zakho. Sistnevnte åpnet i september i år.

I Erbil finnes det fire internasjonale skoler. Tre av dem har foreløpig kun et tilbud for barn i førskolealder og til og med 2. klasstrinn. Det er grunn til å tro at tilbudet utvides med ett nytt klasstrinn per år. Det finnes én internasjonal skole i Soran, (Soran internasjonale skole) og to i Erbil by (Fakhir Mergasori internasjonale skole og Sarwaran internasjonale skole). Alle har 300 skoleplasser. Den fjerde skolen, Chouefat internasjonale skole, ble etablert i 2006 og tilbyr nå undervisning fra førskole og ut 11. klasstrinn. Det koster USD 2700 for førskole og USD 4900 for siste skoleår (ISC Erbil 2012). Det finnes søskenrabatt.

Sulaymaniya har to internasjonale skoler i provinshovedstaden. Det er Sulaymaniya internasjonale skole, som åpnet i september i år, og som foreløpig kun har tilbud

frem til og med 2. klassetrinn, og Choueifat som har eksistert siden 2006. Ved Choueifat tilbys full grunnskoleutdanning til og med 11. klassetrinn. I tillegg er det en internasjonal skole i Kalar. Alle skolene er en del av SABIS' skolenettverk (SABIS 2012).

4. ARBEID

4.1 ARBEIDSDELTAKELSE

Det er noe lavere arbeidsdeltakelse blant menn i KRI enn i landet som helhet (67,3 % mot 71,6 %) (Tabell 10). For kvinner derimot er situasjonen motsatt. Mens 14 prosent av kvinner i KRI er i arbeidsstokken, gjelder det for 13,3 prosent i landet som helhet (14,5 % i Bagdad og 12,7 % i de resterende 14 provinsene).

Andelen yrkesaktive, for begge kjønn, er lavere i Dohuk enn i resten av KRI (36,6 % mot rundt 41 % i de to andre provinsene).

I Erbil er totalt 15,5 prosent av kvinner over 15 år med i arbeidsstyrken, hvilket er to prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet (IAU 2011d, tabell 4-3). For menn er andelen 68,4 prosent, hvilket er noe under landsgjennomsnittet på 71,6 prosent.

I Sulaymaniya er totalt sett 42 prosent av befolkningen i alderen 15 år og eldre med i arbeidsstyrken; 68 prosent av menn og 15 prosent av kvinner. Blant de yrkesaktive jobber 70 prosent så mye som ønsket, mens 22 prosent arbeider mindre enn ønsket.

For både menn og kvinner i KRI er arbeidsdeltakelsen høyest blant dem med høyere utdanning (henholdsvis 85,5 % og 76,4 %). Mens en stor andel menn uten skolegang er i arbeidsstyrken (73,8 %), gjelder dette for en svært liten andel av kvinner (6,1 %). (IAU 2011a, tabell 4-2). Det er altså først og fremst kvinner med utdanning som er i jobb og som er interessert i å delta i yrkeslivet. Kvinner jobber gjerne i offentlig sektor.

Tabell 8 Arbeidsdeltakelse i de kurdiske provinsene og Irak

Provins	% i arbeidsstyrken		
	Menn	Kvinner	Totalt
Dohuk	64,5	10,6	36,6
Erbil	68,4	15,5	41,4
Sulaymaniya	68	14,9	41,7
KRI	67,3	14	40,4
Irak	71,6	13,3	42,4

Kilde: IAU 2011a, tabell 4-1

Arbeidsdeltakelsen har sunket med to prosent for menn siden 2007, mens den har økt med én prosent for kvinner (KRG MoP 2012c).

4.2 ARBEIDSMARKED

Litt over halvparten av alle yrkesaktive jobber i det offentlige i KRI. Ifølge direktøren ved Sosialdirektoratet i Erbil, Aref Hito (intervju i Erbil april 2010), var det våren 2010 om lag 1,4 millioner offentlige ansatte i regionen. Mens det offentlige er arbeidsgiver for 84 prosent av kvinnene i urbane strøk, gjelder dette kun for 33 prosent i rurale områder. For menn er forholdet derimot motsatt; 46 prosent av menn i byer jobber i det offentlige, mot 49 prosent i rurale strøk (IAU 2011d, tabell 4-13).

De fleste jobber i serviceyrker (61 %). Dette gjelder både for menn (58 %) og kvinner (76 %). Spesielt iøynefallende er det at 82 prosent av kvinner i byene jobber innen service (helsevesen og utdanning), mens dette kun gjelder for 40 prosent i rurale strøk. Kvinner på landsbygda jobber i langt større grad innen jordbruk (55 %). Kun 17 prosent av menn i rurale strøk gjør det samme. Totalt sysselsetter jordbruket kun 6 prosent (5,5 % av menn og 9,8 % av kvinner) (IAU 2011d, tabell 4-13)..

Den nest største andelen av yrkesaktive jobber innenfor offentlig administrasjon og forsvar (14 % av menn og 9 % av kvinner) (IAU 2011d, tabell 4-13).

Ti prosent av menn jobber innen bygg og anlegg og seks prosent med transport, lager og kommunikasjon. Kun en halv prosent av kvinner er aktive i denne sektoren (IAU 2011d, tabell 4-13).

Sosiale og kulturelle forhold legger en del begrensninger på kvinners yrkesvalg. Lærjobb i grunnskolen er allment akseptert, fordi omgivelsene anses som trygge, og arbeidstiden er gunstig med korte dager. Det er et tradisjonelt syn at kvinner ikke bør jobbe sent, og at de bør ha en arbeidsplass som skjerner dem for møter med fremmede menn.

Grunnen til at mange kvinner på landsbygda jobber innen jordbruk, er at de gjerne mangler utdannelse, ofte jobber på egen jord eller med egne husdyr.

4.3 ARBEIDSLEDIGHET

Det er et betydelig antall fremmedarbeidere fra Tyrkia, Syria og Afghanistan i KRI. Ettersom den utenlandske arbeidskraften er billigere, svekker dette ifølge Aref Hito (intervju i Erbil april 2010) kurdernes muligheter på arbeidsmarkedet.

Likevel er arbeidsledigheten lavere i KRI enn i landet forøvrig. Ifølge tall innhentet i 2011, er 4,6 prosent av den mannlige arbeidstyrken og 12,6 prosent av kvinner i alderen 15 år og eldre, arbeidsledige i KRI (tabell 11).

Erbil skiller seg ut med lavere arbeidsledighet enn Dohuk og Sulaymaniya. For menn i Erbil er arbeidsledigheten 2,7 prosent, hvilket er nest lavest i landet. Blant kvinner i arbeidstyrken er 9,6 prosent ledige. I tillegg mener 14 prosent av menn og 5,5 prosent av kvinner i Erbil at de gjerne skulle ha jobbet mer (underemployed) (IAU 2011d, tabell 4-3).

I Sulaymaniya er 7 prosent arbeidsledige; 5 prosent av menn og nær 17 prosent av kvinnene (IAU 2012d, tabell 4-3). Arbeidsledigheten er størst blant personer med videregående skole eller grunnskole som høyeste utdannelse, og nest størst blant de som ikke har noen skolegang (KRSO 2012b).

Dohuk har lav ledighet blant kvinner (8,4 prosent) sammenlignet med KRI og resten av Irak, hvilket skyldes at denne provinsen har en lavere andel kvinner i arbeidsstyrken enn resten av Irak. Andelen yrkesaktive kvinner er aller størst blant dem med høy utdanning.

Tabell 9 Arbeidsledighet i de kurdiske provinsene og Irak

Provins	% arbeidsledige		
	Menn	Kvinner	Totalt
Dohuk	6,1	8,4	6,4
Erbil	2,7	9,6	4
Sulaymaniya	5,4	16,9	7,4
KRI	4,6	12,6	6
Irak	7,4	12,6	8,3

Kilde: IAU 2011d, tabell 4-1

Menn med høyere utdanning har lavere arbeidsledighet enn de med kun grunntdanning eller ingen utdanning. Dette er motsatt for kvinner, der arbeidsledigheten er dobbelt så høy for dem med høy utdanning sammenlignet med kvinner som kun har fullført grunnskole eller er uten skolegang.

Høyest er arbeidsledigheten blant unge i aldersgruppen 15-24 år (9,4 %) og spesielt for kvinner, der 35 prosent i denne aldersgruppen går ledige.

Arbeidsledigheten er lavest blant menn i aldersgruppen 35-44 år (2 %). Samtidig har denne aldersgruppen den høyeste andelen yrkesaktive (94 %) (IAU 2011d, tabell 4-1).

4.4 LØNN

Totalinntektene for hushold i KRI, basert på både lønn, utleie av bolig og overføringer, ligger generelt på et høyere nivå enn i landet forøvrig (COSIT 2008b, tabeller 9-19 og 9-20). Dette gjelder særlig i urbane områder.

Våren 2010 informerte direktøren ved Direktoratet for sosialhjelp og utvikling (Directorate of Social Care & Development) i Erbil Landinfo om at en nyansatt ufaglært i offentlig sektor tjente omlag 80 000 ID (386 NOK) per måned (Aref Hito, intervju i Erbil april 2010). I arbeidsloven står det imidlertid at minstelønnen i KRG er på 180 000 ID (890 NOK). En dagarbeider kan tjene rundt 460 000 ID (2300 NOK) per måned (Salih 2012).

Begynnerlønn for en nyansatt i offentlig sektor med bachelorgrad er nær det dobbelte av minstelønnen, 350 000 ID (1670 NOK) (Salih 2012).

En politimann tjener 900 000 ID per måned (4440 NOK), mens lønnen til en offiser i politiet er på 1,3 millioner ID (6400 NOK).

En arbeidslivsstudie utført av Harikar i Dohuk i 2011, bekrefter at mange arbeidsgivere betaler langt under minimumslønn (Rasheed & Hussein 2012). Intervjuobjektene i studien var arbeidere i privat eller korporativ sektor i alle Dohuks distrikter. Kun drøyt halvparten (56 %) av de 1869 respondentene ønsket å svare på hvor mye de tjente. Blant disse oppga 35 prosent at de tjente 2000 ID (10 NOK) per dag, mens 42 prosent tjente mindre enn 10 000 ID (49 NOK) per dag. Ytterligere

4 prosent tjente 30 000 per dag, og i underkant av 1 prosent tjente over 100 000 ID (490 NOK) daglig. Kvinner tjente gjennomgående dårligere enn menn. Gjennomsnittlig daglønn lå på 13 659 ID (67 NOK). Gitt at de fleste jobber seks dager per uke og om lag 27 dager per måned, utgjør månedslønnen til de med 2000 ID per dag, ca. 54 000 ID (265 NOK) i måneden, under en tredjedel av lovlig minstelønn. Nær halvparten oppga at de ikke tjente tilstrekkelig til å dekke daglige utgifter, mens 37 prosent sa lønningene delvis dekket daglige behov. Den største gruppen i denne studien jobbet i servicenæringen (47 %), mens den nest største gruppen (19 %) jobbet innenfor byggebransjen. Sytti prosent var ufaglærte.

Studien viste at kun en fjerdedel av respondentene var klar over at det eksisterer en arbeidslov i KRI (lov nr 71 av 1987).

4.5 PENSJONSALDER

Pensjonsalderen i Irak er 63 år. En kan også oppnå full pensjon etter fylte 50 år dersom man har jobbet minst 15 år i det offentlige (Aref Hito, intervju i Erbil april 2010).

5. LEVESTANDARD

Gjennomsnittsfamilien i KRI består av fem personer, og 15 prosent av familiene ledes av en kvinne. I landet som helhet er tilsvarende tall 10 prosent (CSO & KRSO 2012; IAU 2011a).

Den kurdiske befolkningen er relativt ung; 37 prosent er under 15 år, og kun 4 prosent er 65 år eller eldre.

Selv om det er flere tusen landsbyer i KRI, bor 83 prosent av befolkningen i urbane strøk. Sulaymaniya er mest urbanisert (86 %) og Dohuk minst (75 %) (IAU 2011a).

Sulaymaniya og Erbil er sammen med Kirkuk de provinsene med lavest andel fattige i landet (KRG, MoP 2012c). Kun henholdsvis 3,3 og 3,4 prosent lever under fattigdomsgrensen på 2,2 USD (77 000 ID) i disse provinsene, ifølge den siste fattigdomsundersøkelsen fra 2007. Dohuk rangerer på tiende plass blant Iraks 18 provinser med 9 prosent under fattigdomsgrensen.

Det er imidlertid flere distrikter som ikke har tatt del i velstandsutviklingen i KRI. Enkelte områder har svært lav levestandard, mens deler av befolkningen i de større byene lever under langt bedre forhold.

For Erbil sin del er situasjonen spesielt prekær i Makhmur distrikt, der en fjerdedel av barna i alderen 0-5 år lider av akutt underernæring og ytterligere 15 prosent av kronisk underernæring (IAU 2012b). Sårbare distrikter i de to andre provinsene er ifølge FN Amedi og Akre i Dohuk og Sharbazher og Pshdar i Sulaymaniya (IAU 2012a og 2012c).

Kostnadsnivået er generelt på et høyere nivå i den kurdiske regionen sammenlignet med resten av Irak.

Sulaymaniya provins har det høyeste gjennomsnittlige private forbruket basert på markedspriser i hele landet. Forbruket er 318 710 ID (1623 NOK) per person per måned, mot 180 673 ID (877 NOK) på landsbasis (IAU 2011g, tabell 7-1).

Erbil provins har det nest høyeste gjennomsnittlige private forbruket i landet: 271 200 ID (1330 NOK) per person per måned. Mergasur distrikt har det høyeste forbruket innen Erbil provins (KRSO 2012e). Der bruker en person i gjennomsnitt 467 323 ID (2292 NOK) per måned. I Soran distrikt er også forbruket høyt. Der bruker en person i gjennomsnitt 380 868 ID (1868 NOK) per måned.

Forbruket i Dohuk ligger på et noe lavere nivå: 193 100 ID (939 NOK) per person per måned.

I hele KRI bruker befolkningen en mindre andel av sitt totale pengeforbruk på mat og ikke-alkoholholdig drikke enn hva tilfellet er landet som helhet (IAU 2011g). Lav andel brukt på mat er vanligvis en indikasjon på velstand. Befolkningen i KRI bruker også en noe lavere andel av sitt totalbudsjett på bolig enn landsgjennomsnittet. Dette til tross for høye boligpriser.

En landsomfattende levekårsstudie fra 2007⁴ viser at under halvparten av husholdenes inntekter kommer fra lønnsarbeid (Tabell 12). Ytterligere en fjerdedel av inntektene stammer fra eget arbeid som selvstendig næringsdrivende, og nær like mye tjenes inn via salg eller utleie av eiendom. Sosialstøtte og andre overføringer står for en mindre andel (COSIT 2008a, tabell 9-3).

Tabell 10 Fordelingen over husholdenes totale inntekter per provins (%)

Provins	Lønnsinntekt	Egen lønn	Eiendom	Sosial støtte	Andre overføringer
Dohuk	48	24	21	3	4
Erbil	40	25	27	3	4
Sulaymaniya	42	25	24	4	5

Kilde: COSIT 2008a, tabell 9-3

5.1 BOLIGSITUASJONEN

De fleste i KRI bor i egne eide boliger (79 prosent), mens 13 prosent er leietakere (KRSO 2012d; IAU 2011f). Andelen med egne eide boliger er noe lavere i Erbil enn i de to andre provinsene.

Det er i dag en mangel på boliger folk har råd til å kjøpe i regionen, da boligprisene har økt kraftig siden regimeskiftet i 2003. I enkelte områder, som i Bakhtiari i Erbil by, har prisstigningen vært på 70-80 prosent. Eksempelvis steg verdien på en landeiendom i dette nabolaget fra 3000 USD i 2003 til 230 000 USD i 2012 (Salih 2012). Også i områder utenfor Erbil har prisene blitt svært høye, som for eksempel i Kalar i Sulaymaniya provins. Et hus på 200 kvadratmeter ble i sommer solgt for 1,8 millioner USD (Salih 2012).

Høye boligpriser gjør det vanskelig for familier både å kjøpe og å leie egne boliger. En statsansatt med bachelorgrad som tjener rundt 300 USD per måned, må bruke det

⁴ Iraq Households Socio-Economic Survey (IHSES-2007).

meste av lønnen på husleie, da de laveste husleiene i Erbil ligger på rundt 260 USD i måneden (Salih 2012).

Også en dagarbeider som tjener rundt 400 USD per måned, må bruke rundt 70 prosent av lønnen til husleie (Salih 2012).

For å bistå førstegangskjøpere har myndighetene planer om å bygge 17 000 nye lavkostnadsboliger (til en pris av 50 000 USD) og tilby lange, rentefrie lån (Salih 2012).

5.2 MATSIKKERHET OG -DISTRIBUSJON

På tross av at KRI har store jordbruksområder, er regionen sterkt importavhengig. Jordbruket er underutviklet blant annet som følge av Saddam Hussein-regimets rasering av rundt 4000 landsbyer, fri matimport gjennom olje-for-mat-programmet, manglende infrastruktur i rurale strøk og økende grad av urbanisering. Med økt velstand økes også forbruket, og i dag produseres kun en femtedel av regionens forbruk av rødt kjøtt og en fjerdedel av fjærfeforbruket i KRI (Kerr 2012). Matimporten er størst fra nabolandene Tyrkia og Iran.

Den regionale statsministerens spesialrådgiver for jordbrukssaker mener andelen til jordbruk i KRGs budsjett bør øke fra to til nær ti prosent (Kerr 2012). Han mener det bør satses på å bedre infrastrukturen i rurale områder for å fremme tilbakeflytting til landsbygda, og at det må tilrettelegges for husdyrhold og annet jordbruk.

Det pågår fortsatt matdistribusjon i Irak gjennom det offentlige distribusjonsprogrammet (Public Distribution System (PDS)). Dette programmet ble introdusert i 1991 som følge av FNs sanksjoner mot Irak og innføringen av olje-for-mat-programmet. I henhold til systemet skal hvert registrerte hushold i Irak per måned få tildelt elleve typer matvarer,⁵ der mengden avhenger av antall husholdsmedlemmer. Rasjonen er ment å dekke 80 prosent av en persons kaloribehov. Programmet er imidlertid i ferd med å reformeres, og i dag distribueres færre matvaretyper enn før. Verdens matvareprogram (World Food Program, WFP) bistår irakiske myndigheter med reformen, og ifølge en av WFPs representanter i Erbil (intervju april 2010) dekker matrasjonene i dag kun halvparten av et menneskes kaloribehov. Det er derimot store problemer knyttet til distribusjonen, og en omfattende husholdsundersøkelse foretatt i 2011, viser at kun fem prosent av alle hushold i Irak mottok den komplette matrasjonen de har krav på hver måned i perioden mellom juli 2010 og januar 2011 (CSO & KRSO 2011). 80 prosent av husstandene mottok minst en av matvaretypene, mens 64 prosent fikk to typer og 25 prosent fikk tre forskjellige matvarer gjennom PDS.

Mel og ris er de matvarene som distribueres oftest (IAU 2011h). På landsbasis mottok 71 prosent av befolkningen mel og 64 prosent ris gjennom den syv måneder lange referanseperioden som er nevnt over. Derimot fikk kun 5 prosent sukker, mens

⁵ Matrasjonen skal avhenge av husholdets størrelse og inneholdt opprinnelig følgende per person: 3 kg ris; 2 kg sukker, 1 liter matolje, 9 kg mel, 250 gr. melk per voksen, 200 gr. te per voksen, 250 gr. bønner, 1,8 kg morsmelkerstatning per barn, 250 gr. såpe, 500 gr. vaskemiddel og 500 gr. tomatpuré. I dag er rasjonene redusert til kun hvetemel, ris, sukker, matolje, smør, melkepulver.

30 prosent fikk matolje. Fem prosent av hushold med barn under to år fikk morsmelkserstatning i løpet av disse månedene.

Det er store regionale forskjeller med hensyn til utdelingen. Mens 90 prosent av husholdene i Muthanna og Anbar fikk utdelt melrasjoner, gjaldt dette kun for 42 prosent i Wasit og 57 prosent i Dohuk. Likeledes har i gjennomsnitt halvparten av husholdene i Erbil, Sulaymaniya og Kerbala i løpet av disse syv månedene mottatt matolje, hvilket er en 20 prosent høyere andel enn på landsbasis. Rent generelt kan man si at matdistribusjonen via PDS kun dekker en betydelig andel av husholdningenes forbruk av ris og hvetemel, ikke de andre matvarene. Samtidig er det en stor andel av befolkningen som ikke mottar noe gratis mat via PDS i det hele tatt. Årsaken til det er hovedsakelig at de ikke bor på den adressen de er registrert ved, og at de ikke har mulighet til å hente rasjonene sine der de deles ut. Dette gjelder i stor grad for internt fordrevne flyktninger. Mange av disse bor i dag i KRI.

6. INFRASTRUKTUR

6.1 ELEKTRISITETSFORSYNING

I flere avsidesliggende strøk lever mange uten stabilt elektrisitetsnettverk og innlagt vann. Likevel når strømforsyningen fra det offentlige nettet en større andel av befolkningen i KRI enn i resten av landet.

Elektrisitet fra det offentlige nettet når ut til 70,6 prosent av husstandene i KRI, mot 60,5 prosent i det øvrige Irak. Daglige strømbrudd er imidlertid regelen også i KRI, om enn i noe mindre grad enn i resten av landet.

6.1.1 Dohuk

Selv om de fleste familier er tilknyttet det offentlige elektrisitetsnettverket, er det kun 22 prosent av husholdene som i første rekke belager seg på strøm derfra. 77 prosent bruker fortrinnsvis strømaggregater, fordi det offentlige nettet ikke klarer å levere strøm mer enn i elleve timer per døgn (IAU 2011e).

Ni av ti husholdninger har en annen strømkilde i tillegg til det offentlige nettet, mens to prosent kun har strøm via nettet. Omkring én prosent av husholdene har ikke strøm i det hele tatt. Resten har tre strømkilder, hvilket som oftest betyr et privat aggregat i tillegg til et felles aggregat i nabolaget.

Av de som får strøm fra det offentlige nettet, opplever 38 prosent daglige brudd i strømtilførselen i mer enn 12 timer daglig, mens 53 prosent har strømbrudd i 3-12 timer per dag. Det er nesten ingen som har døgnkontinuerlig strømforsyning via det offentlige nettet (IAU 2011e, tabell 5-11).

6.1.2 Erbil

De fleste familier i Erbil er tilknyttet det offentlige elektrisitetsnettverket, og en majoritet (82 %) bruker denne som sin primære strømkilde. Mens 18 prosent bruker et kommunalt aggregat som fremste strømkilde, benytter én prosent av husholdene

seg primært av et eget aggregat. Det offentlige nettet leverer i gjennomsnitt strøm i elleve timer per døgn (IAU 2011e).

Syv av ti husholdninger har en annen strømkilde i tillegg til det offentlige nettet, mens seks prosent kun har strøm via nettet. Omkring fem prosent av husholdene har ikke strøm i det hele tatt. Resten har tre strømkilder, hvilket som oftest betyr et privat aggregat i tillegg til et felles aggregat i nabolaget.

En majoritet (62 %) av de som får strøm fra det offentlige nettet, opplever daglige brudd i strømtilførselen i mer enn 12 timer daglig, mens 30 prosent har strømbrudd i 3-12 timer per dag (IAU 2011e, tabell 5-11). Én prosent av husholdene opplever ingen strømbrudd.

6.1.3 Sulaymaniya

Det er generelt store problemer med infrastrukturen i Sulaymaniya (IAU 2012c).

Alle distrikter opplever strømbrudd i lengre perioder.

Det store flertallet (93 %) bruker det offentlige nettet som hovedstrømkilde, mens resten i større grad benytter felles aggregater i nabolaget (IAU 2011e, tab 5-8). Disse felles aggregatene er den viktigste alternative strømkilden for alle som bruker det offentlige nettet mest. Husholdene har i gjennomsnitt strøm via det offentlige nettet i 10 timer per døgn, mens man har strøm fra felles aggregater i 7,7 timer (IAU 2011e, tabell 5-9).

Kun et fåtall av husholdene (7 %) får strøm utelukkende via nettet, mens de aller fleste har to strømkilder (73 %) eller flere (19 %) (IAU 2011e, tabell 5-10).

Som i Dohuk og Erbil opplever over halvparten (51 %) av husholdene i Sulaymaniya mer en 12 timers brudd i strømforsyningen daglig, mens ytterligere 43 prosent har strømbrudd i 3-12 timer per dag. Nær tre prosent har strømforsyning hele døgnet.

6.2 VANNFORSYNING

Vanntilførselen er langt dårligere i KRI enn i resten av landet. Selv om 88,5 prosent har tilgang til vann fra det offentlige nettet i KRI, mot kun 60,5 prosent i landet forøvrig, er selve vanntilførselen langt dårligere i Dohuk og Sulaymaniya enn i andre deler av Irak (KRSO 2012c; IAU 2011e, tabell 5-1 og 5-3).

Totalt sett for hele KRI har 15 prosent vann i rørene hele døgnet, mens dette er tilfellet for kun 13 prosent i resten av landet. Unntaket er Bagdad, der 45 prosent har døgnkontinuerlig vann. En langt mindre andel av befolkningen har derimot vann i 10-23 timer per døgn i KRI enn andre steder, henholdsvis 9 mot 26 prosent. Mens 60 prosent i KRI ikke har vanntilførsel mer enn i 1-2 timer i døgnet, er dette tilfellet for kun 20 prosent i resten av landet, med unntak av Bagdad. I Bagdad er situasjonen langt bedre enn i øvrige provinser.

6.2.1 Dohuk

Vannforsyningen via det offentlige nettet er svært dårlig i Dohuk. Dette skyldes hovedsakelig at vannettet der er gammelt og har sterkt behov for oppgradering (IAU 2012a). Angivelig forsvinner 40 prosent av vannet ut gjennom utette rør. Dårlig

vedlikehold av vann- og sanitærsystemene øker risikoen for at drikkevann kan bli forurenset av spillvann (IAU 2012a).

Flertallet (88 prosent) av befolkningen i Dohuk bruker vann fra det offentlige vannverket som sin hovedvannkilde, mens 10 prosent bruker vann fra en lukket brønn eller kilde (IAU 2011e, tab 5-1).

Selv om tilgangen til vannettet er relativt god, er vanntilførselen via nettet svært begrenset. Mindre enn fire prosent har vann 24 timer per døgn, mens ytterligere tre prosent har vann i 10-23 timer per døgn. Rundt to tredjedeler av husholdene (67 %) har vann i nettet mindre enn 2 timer i døgnet (IAU 2011e, tabell 5-3).

6.2.2 Erbil

I Erbil oppgir 92 prosent av befolkningen at deres hovedvannkilde er det offentlige vannverket, mens 7 prosent sier de henter vann fra en lukket brønn eller kilde (IAU 2012e).

Selv om tilgangen til vannettet er relativt god, er vanntilførselen via nettet begrenset her som andre steder. Situasjonen er riktignok langt bedre i Erbil enn i Dohuk og Sulaymaniya; 36 prosent har vann 24 timer per døgn, og ytterligere 19 prosent har vann i 10-23 timer per døgn. Resten (46 prosent) av befolkningen har vann i mindre enn 10 timer i døgnet. Nær en femtedel (18 %) har kun vann i nettet i 1-2 timer i døgnet (IAU 2011e, tabell 5-3).

6.2.3 Sulaymaniya

I Sulaymaniya får 86 prosent av befolkningen det meste av vannet sitt via det offentlige vannettet, mens 12 prosent fortrinnsvis henter vann fra en lukket brønn eller kilde, og 2 prosent kjøper vann som blir fraktet til hjemmene i tankbiler (IAU 2011e, tabell 5-1). Svært få er avhengige av vann fra bekker og innsjøer (0,2 %).

Selv om tilgangen til vannettet er relativt god, er selve vanntilførselen via nettet svært begrenset. Kun 3 prosent har vann 24 timer per døgn, og ytterligere 2 prosent har vann i 10-23 timer per døgn. De aller fleste (83 %) har vann i nettet mindre enn 2 timer i døgnet (tabell 5-3).

Vannkvaliteten er tidvis dårlig, og sommeren 2012 brøt det ut drikkevannbåren kolera i provinsen.

Distriktene Penjwin, Said Sadik, Kardagh og Sharbazher har dårligst vanntilgang via nettet (IAU 2012c).

6.3 KLOAKK

Oppsamling av kloakk og spillvann er organisert på ulike måter i de kurdiske provinsene. I Dohuk har de fleste (92 %) en septiktank, mens kun 6 prosent er tilknyttet det offentlige kloakknettets (IAU 2011e, tabell 5-4). I Erbil går derimot kloakken ut i dekkede kanaler, mens 15 prosent av husstandene er tilknyttet kloakknettets. I Sulaymaniya er 83 prosent tilknyttet kloakknettets, mens 15 prosent av husstandene lar kloakken renne ut i dekkede kanaler. Folk i Sulaymaniya er de som er mest fornøyde med kloakkavløpet i hele landet.

7. TILFREDSHET MED OFFENTLIGE TJENESTER

Innbyggerne i KRI er mer fornøyd med offentlig tjenesteyting innen helse, utdanning, strøm- og vannforsyning og sanitære forhold enn folk i resten av landet (IAU 2011e, tabell 5-23 til 5-28). Innad i KRI er det noe større misnøye med disse basistjenestene i Dohuk enn i Erbil og Sulaymaniya, men sammenlignet med resten av landet fungerer tjenestene langt bedre i KRI enn andre steder, om man skal gå ut i fra folks tilfredshet.

Det er imidlertid en økende misnøye knyttet til andre typer offentlige tjenester. Mens 46 prosent av befolkningen i 2010 var fornøyd med offentlige transportmidler, sank andelen til 23 prosent i 2012. I 2010 var 47 prosent tilfredse med boligsituasjonen, mens kun 30 prosent i dag sier det samme. Andelen som mener at korrupsjon blant de lokale styresmaktene er utbredt, har også økt. Mens 27 prosent mente korrupsjon var utbredt i 2009, er andelen i 2012 steget til 81 prosent (Loschky 2012). Samtidig viser en annen undersøkelse at folk i KRI betaler bestikkelser i langt mindre grad enn i resten av landet. Dette kan bety at korrupsjon i betydningen nepotisme, fordeler gitt via personlige kontakter, er mer utbredt enn bestikkelser.

Misnøyen med offentlige myndigheter har kommet til syne gjennom flere storstilte demonstrasjoner og kritisk journalistikk gjennom 2011 og 2012, spesielt i Sulaymaniya, men også til dels i Erbil. Protestene har sammenfalt med den arabiske våren, men snarere enn å kreve regionalmyndighetenes avgang har demonstrantene og andre kritikere i KRI, og Irak forøvrig, krevd bedre offentlige tjenester og protestert mot korrupsjon i regionens øverste maktsjikt.

På ett område er folk i KRI i dag mer fornøyd med tjenestene enn tidligere, og det er innenfor utdanning. Mens 55 prosent var fornøyd med skolen i 2010, gjelder dette nå for 61 prosent av befolkningen (Loschky 2012).

Ifølge den landsomfattende husholdsundersøkelsen IKN mener folk i KRI at myndighetene i første rekke må bedre elektrisitetsforsyningen og helsetilbudet. På tredjeplass rangerer utdanning i Erbil og Dohuk, mens det er rangert på sjetteplass i Sulaymaniya. Der mener folk i større grad at det er viktigere å bedre rettsvesenet, sikkerheten og kvaliteten på og tilgangen til vann (KRSO 2012c).

8. SOSIALE YTELSER

De mest sårbare gruppene i KRI er foreldreløse barn, funksjonshemmede, eldre, enker, skilte kvinner og familier med kvinnelige husholdsledere. Mange av disse lever i fattigdom fordi de ikke har adekvate sosiale sikkerhetsnett (KRSO 2012c).

Direktoratet for sosialhjelp og utvikling (Directorate of Social Care & Development) som ligger under Sosial- og arbeidsdepartementet (MoLSA), har ansvar for sosial tjenesteyting til sårbare grupper. Direktøren ved direktoratet i Erbil, Aref Hito, meddelte Landinfo i et møte våren 2010 at det fantes to sosialhjelpsprogrammer i KRI; et fattigdomsprogram og et familieprogram (Family care program)

Fattigdomsprogrammet er rettet mot alle fattige. Det gjøres ikke forskjell på internt fordrevne og andre. Mange internt fordrevne får imidlertid støtte også fra andre kilder. Familiene mottok i 2010 ID 30 000 per måned – tilsvarende 147 NOK.

Familier som har ett eller flere medlemmer med funksjonshemming, har også rett til en månedlig pengestøtte. Støttebeløpet avhenger av type funksjonshemming. Familier med personer med følgende lidelser får en fast pengestøtte per måned⁶:

- Cerebral Parese: 50 000 ID (246 NOK)
- Blindhet: 50 000 ID (246 NOK)
- Autisme: 100 000 ID (492 NOK)

Følgende grupper kvalifiserer til støtte fra familieprogrammet:

- Enker
- Skilte kvinner
- Unge, gifte studenter – de med familie
- Kvinner med ektefelle i fengsel
- Eldre som ikke lenger kan jobbe
- Funksjonshemmede
- Ugifte kvinner over 24-25 år. Disse kalles Kaira og mottar 30 000 ID per måned (147 NOK).

Begge programmene er ifølge Hito under press. Antallet trengende blir stadig større, men antallet plasser i programmet er tilnærmet konstant. Dette stiller større krav til vurdering av hvem som skal få støtte.

Kurdiske regionale myndigheter får ikke ta del i Social Safety Network (SSN), det irakiske trykkesystemet som er finansiert av Verdensbanken. Ifølge Hito forventet kurdiske myndigheter å bli innlemmet i dette systemet.⁷

Hito opplyste at dersom KRI ikke får ta del i programmet, ville kurdiske myndigheter øke rammen på støtten i familieprogrammet med 150 prosent til 75 000 ID (368 NOK) i stedet for dagens 30 000 ID.

Våren 2010 fikk totalt 43-45 000 familier i KRI støtte fra fattigdomsprogrammet. Av disse bodde 15 000 i Erbil, 20 000 i Sulaymaniya og 10 000 i Dohuk (Hito, intervju i Erbil april 2010).

I 2010 mottok totalt 164 000 familier støtte fra de to sosialhjelpsprogrammene.

⁶ Dette er takster som var gjeldende våren 2010. I møte med Aref Hito ble det gjort oppmerksom på at også kortvokste var berettiget til støtte.

⁷ Landinfo vet ikke om KRG nå har blitt innlemmet i ordningen. Ifølge dokumentasjon fra USAID (2012) og Verdensbanken (2012) skal ordningen gjelde for hele landet. Årsaken til at KRG er holdt utenfor, beror sannsynligvis på uenigheter om betingelsene for utbetalingene mellom myndighetene i Bagdad og i Erbil.

9. INTERNT FORDREVNE PERSONER

På grunn av en relativt god sikkerhetssituasjon har KRI mottatt en stor andel internt fordrevne flyktninger. Per januar 2012 hadde UNHCR (2012a) registrert 235 722 internt fordrevne i KRI fra perioden etter 2006. Om lag halvparten av disse bor i Dohuk. Mange av internflyktningene har en langt dårligere livssituasjon enn de fastboende. Trangboddhet, boligmangel og arbeidsledighet er noen av de største utfordringene for denne gruppen.

Det kan også være en utfordring for internt fordrevne å få barna inn på ny skole. Det krever at man har med seg dokumentasjon fra den skolen barnet tidligere har gått på. Ikke alle internt fordrevne har dette med seg.

I tillegg er det slik at barn med kurdisk far ikke får begynne på en arabiskspråklig skole selv om barnet kun snakker arabisk (UNICEF, møte i Erbil oktober 2012).

Det er for få arabiskspråklige skoler i KRI. Dermed blir klassene overfylte, med opptil 60 elever, mot 45 normalt på standard klasseromsareal (16 kvm) (Qandil, møte i Erbil oktober 2012). Ifølge parlamentskomiteen for barne- og kvinnespørsmål (møte i Erbil oktober 2012) ligger elevtallet per klasse aldri under 55 for de arabiskspråklige klassene.

Det blir nå gitt undervisning på arabisk ved tolv skoler i Erbil, mot to i 2004 (Qandil, møte i Erbil oktober 2012). I tillegg finnes det assyrisk- og tyrkiskspråklige skoler.

I henhold til informasjon innhentet på informasjonsinnhentingsreise til KRI i 2010, var det to arabiskspråklige barneskoler, to ungdomskoler for jenter og to for gutter i Sulaymaniya. Landinfo besøkte Chwars ungdomskole for jenter og hadde et møte med rektoren der. Denne og den andre ungdomsskolen for jenter, Frishter, er lokalisert i samme bygg, men har hver sin administrasjon. Skolene har heller ikke de samme lærerne, og de drives på ulike tidspunkter av dagen, altså i to ulike skift. Chwars driftes fra kl 8 – 12.30, mens Frishter starter kl 12.30 og slutter kl 16. Begge skolene er for internt fordrevne eller returnerte flyktninger. Foruten irakiske elever, var det også elever fra Jordan, Syria og Dubai ved disse skolene. Førstnevnte hadde 651 elever, mens den andre hadde 735 elever.

For å bli innrullert på skolen måtte alle elevene legge frem papirer fra den forrige skolen de hadde gått på. Dersom man ikke klarte å fremskaffe disse papirene, ville elevene miste skoleplassen etter én måned. Kun de som skaffet dokumentasjon fra tidligere skole, fikk et innrullingsbrev fra ny skole. Skolen var behjelpelig med å fremskaffe dokumentasjonen dersom familien kom fra et sted det var vanskelig å reise til, for eksempel Bagdad.

Elevmassen ved skolene besto av både kristne, muslimer og yezidier. Ifølge rektoren ved Chwars medførte ikke dette noen problemer.

Ifølge UNHCR (møte i Erbil oktober 2012) er kvaliteten på undervisningen den samme i KRI som i landet forøvrig.

10. FLYKTNINGER

Primo oktober 2012 var det registrert 34 000 syriske flyktninger i KRI (UNHCR 2012b). Dohuk huser den største gruppen på 27 000 personer, mens Erbil har tatt hånd om 5852, og Sulaymaniya har 1683.

I tillegg er det mellom 11 000 og 12 000 iransk-kurdiske flyktninger bosatt i KRI (UNHCR, møte i Erbil oktober 2012). Disse flyktet som følge av revolusjonen i Iran i 1979 og den åtte år lange krigen mellom Iran og Irak som startet i 1980.

Flyktingene bor stort sett i egne leire og har rett til å benytte offentlige skole- og helsetjenester.

Det finnes også en gruppe på om lag 11 000 tyrkisk-kurdiske flyktninger tilknyttet det kurdiske forbudte partiet PKK i KRI. Disse flyktingene bor i en lukket leir i Makhmour.

11. KONSEKVENSER AV MILITÆR AKTIVITET I GRENSEOMRÅDET MOT TYRKIA OG IRAN

De nordlige grenseområdene har gjennom flere år blitt utsatt for bombeangrep rettet mot PKK og PJAKs baser fra Tyrkia og Iran. De siste par årene har disse angrepene også rammet flere landsbyer med sivil irakisk befolkning som livnærer seg på husdyrhold og jordbruk. På grunn av at folk har måttet flykte fra bombeangrepene, har jordbruksarbeid i lengre perioder måttet ligge i bero. Ifølge Human Rights Watch (2011) har flere jordbrukere tapt en hel årsinntekt, og flere hundre husdyr er drept. I tillegg er hus, skoler, brønner, elektrisitetsnettverk og annen infrastruktur ødelagt.

I juli 2011 etablerte UNHCR en midlertidig teltleir i Gojan i Sulaymaniya for 175 familier (Caux 2011).

Flere hundre andre familier bosatt nord i Erbil provins, har også måttet flykte. Mange har fått husly hos slektninger i Haji Omran og Choman (Caux 2011).

12. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Abdullah, A. S. (2011, 2. februar). *Health Sector Reform*. Erbil: Kurdish Regional Government (KRG), Ministry of Health. Tilgjengelig fra http://www.duhokhealth.org/files/Dr.%20Abdullah%20Saeed-Health%20Sector%20Reform_2.pdf [lastet ned 27. november 2012]

Presentasjon til *The International Congress on Reform and Development of the Health Care System in Kurdistan Region–Iraq*, 2-4 februar 2011, Erbil.
- Abdulla, G. (2012, 12. juli). Doctors and Nurses on Strike in Kurdistan: Politics or Policy? *Kurdish Aspect*. Tilgjengelig fra <http://www.kurdishaspect.com/doc071612GA.html> [lastet ned 20. desember 2012]
- Caux, H. (2011, 27. juli). *UNHCR assists hundreds of displaced Iraqis at border with Iran*. Bagdad: UNHCR-Iraq. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/4e301d486.html> [lastet ned 5. november 2012]
- COSIT, dvs. Central Organization for Statistics and Information Technology (2008a). *Iraq Household Socio-Economic Survey IHSES — 2007. Tabulation report. Volume 1: Objectives, Methodology, and Highlights*. Bagdad: COSIT. Tilgjengelig fra http://cosit.gov.iq/english/pdf/2008/ihses_part1.pdf [lastet ned 30. mars 2012]
- COSIT (2008b). *Iraq Household Socio-Economic Survey IHSES — 2007. Tabulation report. Volume 2: Data Tables*. Bagdad: COSIT. Tilgjengelig fra http://cosit.gov.iq/english/pdf/2008/ihses_part2.pdf [lastet ned 30. mars 2012]
- CSO, dvs. Central Organization for Statistics & KRSO (2011, desember). *Iraq Knowledge Network. Food security and expenditure factsheet*. Bagdad: CSO. Tilgjengelig fra <http://cosit.gov.iq/english/pdf/2011/FoodExpenFactsheet-English.pdf> [lastet ned 12. desember 2012]
- CSO & KRSO (2012, september). *Monitoring the situation of women and children. Multipel Indicator Cluster Survey 2011. Volume 1 Final Report*. Bagdad: CSO & KRSO. Tilgjengelig fra https://www.yousendit.com/dl?phi_action=app/orchestrateDownload&rurl=https%253A%252F%252Fwww.yousendit.com%252Ftransfer.php%253Faction%253Dbatch_download%2526batch_id%253DWUJaMFhvYXIsMHIVQU1UQw [lastet ned 13. desember 2012]
- Danish Immigration Service (2011, juni). *Update on Entry Procedures at Kurdistan Regional Government (KRG) Checkpoints and Residence in Kurdistan Region of Iraq (KRI). Report from Danish Immigration Service's fact-finding mission to Erbil, Suleimaniyah and Dohuk, KRI*. København:

Danish Immigration Service. Tilgjengelig fra <http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/49AD35A7-755F-48A0-A7CC-5B755CD594AC/0/KRGFFMrapportjuni2011.pdf> [lastet ned 19. oktober 2012]

- Finnish Immigration Service & Swiss Department of Justice and Police (FDJP), Federal Office for Migration (2012, 1. februar). *Report on Joint Finnish-Swiss Fact-Finding Mission to Amman and the Kurdish Regional Government (KRG) Area, May 10-22, 2011*. Helsinki/Bern: Finnish Immigration Service & FDJP. Tilgjengelig fra <http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/migration/laenderinformationen/herkunftslanderinformationen/asien-nahost/irq/IRQ-ber-factfindingmission-e.pdf> [lastet ned 12. desember 2012]
- Hamid, T. (2012, 5. september). Corruption and cronyism hinder Kurdistan. *Financial Times*. Tilgjengelig fra <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/ea716668-f759-11e1-8c9d-00144feabdc0.html#axzz29ekpglFu> [lastet ned 18. oktober 2012]
- Human Rights Watch (2011, 20. desember). *Iran/Turkey: Recent Attacks on Civilians in Iraqi Kurdistan*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2011/12/20/iranturkey-recent-attacks-civilians-iraqi-kurdistan> [lastet ned 13. januar 2012]
- IAU, dvs. Inter-Agency Information and Analysis Unit (2011a). *Chapter 1 Demographic Characteristics. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1678/IKN_S1_Demographic_en.pdf [lastet ned 5. november 2012]
- IAU (2011b). *Chapter 2 Health. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1679/IKN_S2_Health_en.pdf [lastet ned 8. juni 2012]
- IAU (2011c). *Chapter 3 Education. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1680/IKN_S3_Education_en.pdf [lastet ned 8. juni 2012]
- IAU (2011d). *Chapter 4 Labour Force. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1681/IKN_S4_LaborForce_en.pdf [lastet ned 8. juni 2012]
- IAU (2011e). *Chapter 5 Services and Social Capital. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1682/IKN_S5_Services_en.pdf [lastet ned 8. juni 2012]
- IAU (2011f). *Chapter 6 Housing. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1683/IKN_S6_Housing_en.pdf

- IAU (2011g). *Chapter 7 expenditure. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1684/IKN_S7_Expenditure_en.pdf [lastet ned 5. november 2012]
- IAU (2011h). *Chapter 8 Food Security. Iraq Knowledge Network Survey 2011*. Bagdad: IAU, CSO & KRSO. Tilgjengelig fra http://www.iauiraq.org/documents/1685/IKN_S8_FoodSecurity_en.pdf [lastet ned 8. juni 2012]
- IAU (2012a, oktober). *Dahuk Governorate Profile*. Bagdad: IAU. Tilgjengelig fra <http://www.iauiraq.org/gp/print/GP-Dahuk.asp> [lastet ned 25. oktober 2012]
- IAU (2012b, november). *Erbil Governorate Profile*. Bagdad: IAU. Tilgjengelig fra <http://www.iauiraq.org/gp/print/GP-Erbil.asp> [lastet ned 26. november 2012]
- IAU (2012c, februar). *Sulaymaniyah Governorate Profile*. Bagdad: IAU. Tilgjengelig fra <http://www.iauiraq.org/gp/print/GP-Sulaymaniyah.asp> [lastet ned 25. oktober 2012]
- ISC Erbil, dvs. International School of Choueifat (2012). *Fees structure*. Erbil: International School of Choueifat. Tilgjengelig fra <http://www.iscerbil-sabis.net/fees-structure/> [lastet ned 27. november 2012]
- Kerr, S. (2012, 26. november). Kurdistan's food security begins at home. *Financial Times*. Tilgjengelig fra <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/382419e2-3732-11e2-893a-00144feabdc0.html#axzz2Fc0u2V9L> [lastet ned 27. november 2012]
- KRG MoP, dvs. Kurdish Regional Government, Ministry of Planning (2012a, 5. november). *Health Sector*. Erbil: Ministry of Planning. Tilgjengelig fra <http://www.mop-krq.org/index.jsp?sid=1&id=285&pid=274> [lastet ned 27. november 2012]
- KRG MoP (2012b, 5. november). *Education and Higher Education*. Erbil: Ministry of Planning. Tilgjengelig fra <http://www.mop-krq.org/index.jsp?sid=1&id=287&pid=274> [lastet ned 27. november 2012]
- KRG MoP (2012c, 27. mai). *Social Dimensions*. Erbil: Ministry of Planning. Tilgjengelig fra <http://www.mop-krq.org/index.jsp?sid=1&id=288&pid=274> [lastet ned 27. november 2012]
- KRSO (2012a, oktober). *Education. Fact sheet 2. Iraq Knowledge Network*. Erbil: KRSO Tilgjengelig fra http://www.krso.net/documents/190/FactSheet2_Education_21072012.pdf [lastet ned 27. november 2012]
- KRSO (2012b, oktober). *Labor Force. Fact sheet 3. Iraq Knowledge Network*. Erbil: KRSO. Tilgjengelig fra http://www.krso.net/documents/191/FactSheet3_Labor%20force_21072012.pdf [lastet ned 7. november 2012]

- KRSO (2012c, oktober). *Services. Fact sheet 4. Iraq Knowledge Network*. Erbil: KRSO. Tilgjengelig fra http://www.krso.net/documents/192/FactSheet4_Services_21072012.pdf [lastet ned 30. november 2012]
- KRSO (2012d, oktober). *Housing. Fact sheet 5. Iraq Knowledge Network*. Erbil: KRSO. Tilgjengelig fra http://www.krso.net/documents/193/FactSheet5_Residence_21072012.pdf [lastet ned 7. november 2012]
- KRSO (2012e). *Expenditures. Fact sheet 6. Iraq Knowledge Network*. Erbil: KRSO. Tilgjengelig fra http://www.krso.net/documents/194/FactSheet6_Expenditure_21072012.pdf [lastet ned 7. november 2012]
- Landinfo og Migrationsverket (2011, 11. februar). *Helsetilbudet i Irak – informasjon fra møte med WHO i Amman. Delrapport fra Migrationsverkets og Landinfos informasjonsinnhentingsreise til Amman og Bagdad 23. oktober – 3. november 2010*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/1546/1/1546_1.pdf [lastet ned 26. november 2012]
- Loschky, J. (2012, 7. september). In Iraqi Kurdistan, Satisfaction With Infrastructure Crumbles. *Gallup world*. Tilgjengelig via www.gallup.com/poll/157298/iraqi-kurdistan-satisfaction-infrastructure-crumbles.aspx [lastet ned 15. oktober 2012]
- Rasheed, B. A. & Hussein, D. A. (2011). *Implementation of Iraqi labor law 71 of 1987 in Dohuk governorate. Monitoring report*. Dohuk: Harikar. Tilgjengelig fra http://www.harikar.org/new/wp-content/uploads/2012/08/Yasa_Kari_English.pdf [lastet ned 17. oktober 2012]
- SABIS (2012). *SABIS school network*. UAE: SABIS. Tilgjengelig fra http://www.iscuae-sabis.net/SABIS_School_Network.aspx [lastet ned 7. november 2012]
- Salih, M. (2012, august). In Kurdistan, real estate market goes beyond expectations. *Rudaw*. Tilgjengelig via You Tube http://www.youtube.com/watch?v=pnGBLZCq35w&feature=player_embedded [lastet ned 19. oktober 2012]
- Shabila, N. P. et al. (2010, 30. november). Iraqi health system in Kurdistan region: medical professionals' perspectives on challenges and priorities for improvement. *Conflict and Health* 2010, 4(19). Tilgjengelig fra <http://www.conflictandhealth.com/content/4/1/19/> [lastet ned 21. august 2012]
- UNHCR Iraq Operation (2012a, august). *Monthly Statistical Update on Return – August 2012*. Bagdad: UNHCR. Tilgjengelig fra <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Return%2520Update%2520IRAQ%2520AUG%25202012.pdf> [lastet ned 5. november 2012]
- UNHCR (2012b, 22. oktober). *Thousands of Syrian refugees arrive in Iraq, many with special needs*. Bagdad: UNHCR. Tilgjengelig via Refworld

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/5087ce772.html> [lastet ned 26. oktober 2012]

- USAID (2012, 16. mai). *USAID, World Bank Partner with Iraqis to Launch Social Safety Net Program*. [s.l.]: USAID. Tilgjengelig fra <http://www.usaid.gov/news-information/press-releases/usaaid-world-bank-partner-iraqis-launch-social-safety-net-program> [lastet ned 21. desember 2012]
- [Verdensbanken] (2012, 21. august.) *Implementation Status & Results Iraq Emergency Social Protection Project (P099295)*. Washington DC: World Bank. Tilgjengelig fra http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/MNA/2012/08/21/F5646313191AD97785257A610043D741/1_0/Rendered/PDF/ISR0Disclosabl021201201345551659869.pdf [lastet ned 21. desember 2012]

Muntlige kilder

- Aref Hito, Director General for Directorate of Social Care & Development. Intervju i Erbil 11. april 2010.
- Dr Nezar Ismet Taib, leder for Mental Health Clinic. Intervju i Dohuk april 2010.
- Tahir Abdullah Hussein Hawrami, helseminister i KRG. Intervju i Erbil april 2010.
- UNICEF. Møte i Erbil 14. oktober 2012.
- UNHCR. Møte i Erbil 13. oktober 2012.
- Qandil. Møte i Erbil 14. oktober 2012.
- Parlamentskomiteen for barne- og kvinnespørsmål. Møte i Erbil 14. oktober 2012.
- Rektorer ved arabiskspråklige skoler i Ainkawa (videregående skole for gutter) og Sulaymaniya (Chwars ungdomsskole for jenter). Møter i april 2010.
- World Food Programme. Intervju i Erbil april 2010.